

107-007-T-AS

מְשׂוּאָה" תל-יצחק		
מדינת ישראל		
ז	/	א
ז	/	א

טיבה תיק מסל

יצאת:

מחשב: 1147

מְשׂוּאָה תל יצחק
מרכיון
8 / 1 / 7

מכאן

מחשב 1147

תנועת נוער זג"ל

קבוצי הכרה בפועל לפני -

כנול המהמה, בז'טא, תקופה הראשית (טואה)

יבן, קובה

מסוואה תל-יזחק
ארכיון
7, 1, 8 (1)

קבוצת המסדה

הזון של היים לאורה של תורה וחסידים, התרומה בפנינות שונות במסלולין.
קבוצת המסדה של "הסומר הדת" "בני עקבת" ו"החלוץ המזרחי", הקבוצות הנ"ל נוסדו

ב ערים, עיירות, חרות הקלאסיות בפולין. בקבוצים אלה התקם רעיון תורה ועבודה, ובהם
קבלו חלוצים דתיים הנמרה לקראת עלייתם ארצה. הווי היים מיוחד במינו סדר בקבוצים
אלה, שאליהם באו גערים צורבים מיסבינות, מססלי האונגריסטה ומבתי
מלאכה שבהם עבדו. רובם של החברים זרמו מהנסים והקנים של הנזרות הנזער
החלוציות לחיות. מאות חלוצים עברו דרכם ועברו במשקים, בהקטטה, בדרך לעלייתם
לארץ ישראל.

הידועים ביניהם היו קבוצ "עובדיה" בטלברג, קבוצ "ראשית" בז'ילונקה, "חרי עשר"
בסימאטסק, יבנאל במיאליסטוק, ספואל בסוקולוב, אברהם בורוכה זכך בהלנבסק שלז
לודז' ובגרים אחרות. בבליציה המזרחית הייתה המסדה קבוצה בעיירה קוטוב 1928
שנקראה קבוצת "אברהם" וכן קבוצות המסדה עונתיות טאחר כך עברו לקוטוב. קבוצות
כאלה היו בעיירות נרינג, כודובריטצה, זריבינצה, קריסטניטול, טרמבובלה ועוד.

הקבוצ המבוסס ביותר 1928 הן מבחינה חברתית ורעיונית והן מבחינה משקית, הייה
קבוצ המסדה בטלברג. שנקרא על שם דר' עובדיה גוטסדינר ז"ל. למסקנות המרכזיים
של החנועה במסלולין. הקבוצ שבן ב-4 ק"מ מן העיירה טלברג ובקרבת העיירה זולקופ,
באיזור טרנבורג-בנריץ שבמלך שלזיה העילית. הקבוצ שבן בחוזה הקלאית שנרכשה מאת
הנסיכים יהודים שהיו בעלי בית הרושת לחוסי מאה, 1928 שמעל באיזור, ובו עבדו גם
חברים מקבוצת ההמסדה. הקבוצ שילט השלום סמלי לחעסינים היהודים עבור השימוש
בארמון החנוה החקלאית. הקבוצ בטלברג נוסד בשנת 1931. שאיפת חברי הקבוצ הייתה
לקיים חיי קולקטב בהיטוי לחיים יהודיים עליונים, חיים כנסת ישראל.

חיי שיתוף היה הרעיון המרכזי של הקבוצ בטלברג, החברים בו היו קשורים זה אל זה
כמסכתה אחת. כל המץ היה שייך לקולקטב. בגדי החברים שהביאו עמם נכנסו למחסן
הבגדים של הקבוצ, ואת הגיעו הנסלות מן היהודים הדי טבעי היה שיהולקו לכל החברים.
במשך כל ימות הסבוע עבדו החברים במשק ובמטעל התעשייתי, ובשעת התפנוף לחיי הרוה.
אזירות הטבת, הסירה והרקודים, השדחה רוח של קדושה והתפללות על חברי הקבוצ. ציר
חיי השבת היה מסיבת עונגט טבת, סעודה שלישיה, טבת נשמעו מנגינות חסידיות ונטהסיבת
בדברי תורה, ואחרים זה ריקוד הצ"צ'ק שנשאך עד אוד הקר. כך התנהלו חיי חו"ע במינות
החד 1938, חוץ חרות היפירה בימי הקציר ואספ תבואה אדמה בשדות.

מסוואה חל-יצחק
ארכיון
7, 1, 8

(1)

קבוצת המסדה

הזרן של חייב לאורה של תורת ואסי, התרקם במינות שונות בפולין.
קבוצת המסדה של "הסומר הזה" "בני עקבא" ו"החלוץ המזרחי", הוקמו על ידי נוסדו

ב עריס, עיסרות, חרות הקלאסיות בפולין. בקבוצים אלה התרקם דעיזן תורה ועבודה, ובהם
קבלו הלוצים דחיים המסדה לקראת עלייתם ארצה. הורו חיים מיוחד במינו סדר בקבוצים
אלה, שאליהם באו בעידים צורבים מסיבות, מטפלים האוניברסיטה ומבתי
מלאכה שבהם עבדו. רובם של החברים זרמו מהמחנות והקנים של תנועות הנער
החלוציות דחיות. מאות הלוצים עברו דרכם ועבדו במשקים, בהעטטה, בדרך לעלייתם
לארץ ישראל.

הידועים ביניהם היו קבוצ "עובדיה" בסלבקוב, קבוצ "ראשית" בז'ילונקה, "חרי עטר"
בטימיאטין, יבנאל במיאליסטוק, כמנאל בסוקולוב, אברהם בודרטה וכן בהלנובסק שליד
לודז' ובערים אחרות. בבליגסה המזרחית הייתה המסדה קבוצה בעיירה קוטוב
שנקראה "אברהם" וכן קבוצות המסדה עובדות שאחר כך עברו לקוטוב. קבוצות
כאלה היו בעיירות זריוב, מודוברטובה, זריבינצה, קריסטנימול, טרמבובלה ועוד.

הקבוצ המכונה ביוזר 1928 הן מבחינה חברתית ורעיונית והן מבחינה משקית, היה
קבוצ המסדה בסלבקוב. סגורת על שם דר" עובדיה גוטסדינר ו"למעטקנייה המרכזיים
של התנועה בפולין. הקבוצ שכן ב-3-4 ק"מ מן העיירה סלבקוב ובקרבת העיירה אולקוטה,
באיזור טוסנובסק-בנדין שבמלך שלזיה העילית. הקבוצ שכן בהזוה הקלאסית שנרכשה מאת
העטיינים יהודים שהיו בעלי בית חרוטה לחוטי מתכת, 1928 שפעל באיזור, ובו עבדו גם
חברים מקבוצת ההכשרה. הקבוצ שילם תשלום קטן לתעטיינים היהודים עבור השימוש
בהדמות הוותה הקלאסית. הקבוצ בסלבקוב נוסד בסנת 1931. שאיפת חברי הקבוצ הייתה
לקיים חיי קולקטיב כביטוי לחיים יהודיים עליונים, חיים כנפת ישראל.

חיי שיתוף היה הרעיון המרכזי של הקבוצ בסלבקוב, החברים בו היו קשורים זה אל זה
כמשפחה אחת. כל המץ היה שייך לקולקטיב. הבדי החברים כחביאו עמם נכנסו למחסן
הבגדים של הקבוצ, וזאת חידעו הבילדות מן היהודים חרי טבעי היה שיהולקו לכל החברים.
במשך כל ימות השבוע עבדו החברים במשך ובמעל העטיינות, ובשבת התפנו לחיי הרוח.
אורנית השבת, הטירה והרקודים, המרתח רוח של קדושה והתעלות על חברי הקבוצ. ציר
חיי השבת היה מסיבת עוגגט. שבת, טעודה שלישיית, שבה נשמעו מנגינות חסידייות ונטתיסמה
בדברי תורה, ואחרים זה ריקוד הצ"צ"ק שנשמך עד אור הבקר. כך התנהלו חיי תו"ע במינות
חמד 1938, תוך חרות חסידיה בימי הקציר ואסיף תכופי ארמח בשדות.

(2)

מלגות העלייה והיאשורנה מאנשי סלבקוב עלתה לא"י והתחלבה בהרצליה, מהם שעלו לטירת
עמי בעמק ביה שאן ומהם שפנו לקבוצת אברהם שיטבה בכפר מינס בקבוצת הכשרה ואחר כך
עלתה לכפר עפיון.

בכניסה לקבוצה עמיר עמי אורן גבוהים ושדות מוריקים בר, הבית עמוף היה ירד והודו,
פוקה גן עצי פרי ושדות פרחים לרוב, שולטת בסביבה כארמון מלכים. בהכנסך לטחח
הקבוצה קינחו את פניך געיסת מרות, קולות אדם ועוף ונביחה מלבים. חברי הקבוצה
עברו ללא הסגון של שעות עבודה כדי לקיים את המסך זאת הקבוצה.

קופת הקיבוץ אף עזרה לחברים לממן את עלייתם לארץ ישראל, כאשר היה מחסור בכספים.
הווחקים שבין חברי הקבוץ היו במלגות העלייה. חברי הקבוץ היו מוגדרים, מאורחים,
מועמדים וחברים. האחרונים היו במלגות העלייה שהייתה לקבל רישון עליה לא"י.
אל הקבוץ באו להתארח חברים מן הסניפים והקבצים של הסומר הדתי. במסך הזמן הפכה
הקבוצה למקום ההכשרה המרכזי של הנזעה "הסומר הדתי".

סלבקוב הפכה לדוגמה לחיי קבוץ דתי ברזח הרעיון של תורה ועבודה.

מסואה תל-יצחק
אדוניו
2.1.8

(1)

בני עקיבא בליטא פאפאם קרלטים את הפליטים

תנועת בני עקיבא בליטא הגיעה לפריחה \$\$\$\$ בסוף שנות השלושים וכתחילת שנות הארבעים, אחרי תקופת פשבר. התנועה הדרה לגמנטיות העבריות בקובנה, לאוניברסיטה, לישיבות, לחוגי מורים ומורות. הוקפה הנהגה טובה ופעילה. מהנות הקיץ על שנת הים הכלטי קלטו אלפי חברי. התנועה התרחבה בליטא והקימה \$\$\$\$ סנופים בערים ובעיירות. הקשר בין התנועה בליטא לבין התנועה בפולין היה רופף, בשל היחסים הרעים שבין שתי המדינות, שנוצרו כתוצאה מתפיסת ווילנה בידי פולין לאחר מלחמת העולם הראשונה. שנים רבות לא היו קשרי דואר בין שתי המדינות והיחסים הדיפלומטיים נותקו. הם חודשו סמוך לפרוץ מלחמת העולם השנייה, לאחר שפולין איימה שבמצעד על קובנה אם ליטא תמשיך במצב זה של ניתוק יחסים. הליטאים ראו את ווילנה כבירתם העתיקה וסירבו להתנחם שהיא אבדה להם ונתפסה בידי הצבא הפולני. המגע הראשון שהיה לתנועה בליטא עם פליטי התנועה מפולין, החל כאשר הוקמו בליטא מחנות מעצר לשבויי מלחמה פולנים, וביניהם היו גם יהודים, שעברו עם הצבא הפולני את הגבול לליטא והתמסרו בידי הצבא הליטאי. בין השבויים היה גם יהושע לוינוביץ הייזר, מפעילי השומר החזק בפולין, שופל בכפר עציון בשנת תשי"ח.

אברות מלמד, משרידי הנצלת התנועה של בני עקיבא בקובנה, מספר כי כל תנועות הנוער הציוניות התגייסו כדי לעזור לשבויי המלחמה היהודים שהיו כלואים במחנות שבויים, והיחס אליהם לא היה מסופר. תנועת בני עקיבא לקחה אף היא חלק במבצע שחרור השבויים, ושבעי הדבר שהיא דאגה ל\$\$\$ לחבריה שבמצאן בין השבויים. מחנה השבויים שבו שהה יהושע לוינוביץ הייזר היה ליד העיירה קרשקיי, בה פעל סניף בני עקיבא. חברי סניף זה שיפלו בו והגישו לו עזרה. הוא הוצא ממחנה השבויים והגיע לקובנה.

במבצע השני שבו עסקה התנועה לעזרת הפליטים, היה הגשת עזרה לפליטים יהודיים מן העיר סובאלק שבפולין, שנתקעו בשטח ההפקר

(2)

שבגבולות הליטא-פולני-גרמני. מכל שלושת הצדדים ירו עליהם. חברי התנועה בליטא התגייסו לעזרתם ושיחדו את הקצינים הליטאים שלא לירות ולאפשר להם להוציא אותם משם. מהם שנפגעו בכדורי היורים. חברי בני עקיבא סיכנו את עצמם, נכנסו לשטח ההפקר והוציאו אותם. הם שילמו סכום של אלף ליטעבורג כל יהודי, וזה היה סכום גדול באותם ימים. כן השתתפו במבצע אוסף בגדים עבור הפליטים ועריכת מגבית לפענח סכומים גדולים נאספו על ידם מיהודי ליטא. יהודי ליטא חלכביים נתנו תרומותיהם בלבנות. היה מקרה של יהודי ליטאי שהביא למשרדי המגבית שתי שמיכות יקרות, בעלי ערך מוזיאוני, שקבלם בירושה, והוא נדבן לעזרת הפליטים. משפחות יהודיות בקובנה הפרישו לפליטים את חדרי דירתם הטובים ביותר והם הצטמצמו בשטח קטן שבדירתם.

בין הפליטים מפולין שהגיעו לווילנה, היו ראשי ההנהגה של השומר הדתי בפולין. זה היה המפגש הראשון בין ראשי שתי התנועות מפולין וליטא, שמחסומי הגבול הפרידו ביניהם כל השנים. היה זה מפגש היסטורי. חברי התנועה מפולין הביאו עמם את המסורת העשירה של חיי התנועה, שהתגבשה בסניפים ובהכשרות, בתוך זה רקוד הצ'צ'יק. שירים עבריים חדשים. תפילה \$666 בצבור בנוסח התנועה. ואילו חברי התנועה בליטא היו בעלי אינטליגנציה גבוהה, בוגרי ישיבות ואוניברסיטאות ובעלי מסירות גבוהה, דבקים במטרה. טובי לב ופתוחים. המפגש הביא שיתוף פעולה הדוק. חלק מן הפליטים חברי התנועה נשלחו לסניפים בעיירות, שם נתמכו על ידי הסניף והדריכו את חברי התנועה. בליטא סייעו בארגון ההכשרות לפליטים בעיירות ובחזרות הקלאסיות. לעומת זה הם למדו מן הפליטים את דרכי הארגון והפעולה בתקופת חירום. כך התנהלו הדברים עד שהצבא האדום השתלט על ליטא.

עם השתלטות רוסיה על ליטא, החלה תקופת חדשה. התנועה ירדה למחתרת. אך היא המשיכה לעזור לחברי התנועה מפולין בהכנת ביירות להגירתם. בהעברת הניירות למקומות סתר. בהכנת תעודות בשפה הליטאית. כן גייסו כסף לעזרתם כדי לממן את נסיעתם של אלה שקבלו היתרי יציאה מרוסיה.

(3)

חבריהם וחברות התנועה בקובנה סייעו בהדפסת מסמכים ומכתבים שהיו
דרושים לפליטים כדי להגיש לצורך קבלת היתרי יציאה ושימשו עבורם
כתבת לשעת צרת.

ד"ר זרח וורהפטיג שעמד בראש פעולת ההצלה לבען הפליטים, בעזר
בחברי התנועה בליטא בעבודתו. היא שימש בשבילם דמות חינוכית
ודוגמה למסירות נפש ולרעיונות מקוריים למצוא דרכי הצלה. פעולת
זו לידו סייעה לרבים מהם בעבודת המחתרת בתקופה הנאצית. כאשר
רוב חברי ההכשרות יצאו את ליטא, דאגו הם לאלה שנשארו עדיין
וקיימו עם קשרים הדוקים. הראשונים שיצאו את ליטא, צרידו
על ידי התנועה במעילי עור חומים. בקרב פעילי התנועה חלטיטאים
עלו רעיונות להתקין מסמכים של פליטים ובתור שכאלה לבסות לקבל
היתרי יציאה, אלא שלכלל פעולה לא הגיעו הדברים.

חברי בני עקיבא פעלו גם כדי להוציא את הרב יצחק רובינשטיין
ז"ל מוילנה ולהכין לו ביירות הגירה. הם שמרו עליו ועמדו
לעזרתו עד שהוא קבל רשיון יציאה בעזרת סכום כסף שנתקבל מקרן
שליד הקונגרס היהודי העולמי.

עם התבססות השלטון הקומוניסטי, החלו מאסרים בקרב פעילי
התנועה. צעירים שהגיעו לגיל הגיוס עמדו בפני בעיה של גיוס
לצבא הרוסי. במחתרת הוציאו גם עתון בעברית בשם "ממעמקי המזרח"
כל התנועות היהודיות קבלו הוראה מהשלטון למסור את רכושם
זאת ציודם לאגודת הרבנים. גם חסידים בני עקיבא עשו כן.
אך לאחר מכן, לקחו משם את מכוונת הכתיבה ואת מכוונת השכפול
והחביאום במקום סתר, ושם הדפיסו את העתון המחתרתי. פעולה זו
במשכה על בוא הגרמנים ועד שהתנועה השתלבה במחתרת היהודית.

כאשר הפליטים החלו לבסוע למוסקבה בדרכם לאיי, קבעו עם דרכי
קשר בסתרים, כדי לזרוע מה קורה בדרך. הם קבלו מהם מכתבים כתובים
בקורים שנקבעו מראש, וכך ידעו על קורותיהם ולפדו כיצד לעזור לאחריהם.
מספר חבריהם נשארו תקועים בדרך ולעזרתם גייסו סכומי כסף כדי
לעזור להם לצאת לטורקיה או ליפאן.

(4)

אברהם מלמד מזכיר את הפעילים של התנועה בקובנה שפעלו יחד עם הפליטים ועזרו להם. ביניהם יוסף לויין, מאיר הרושט, הלל פשומיסקי, שמעון בליצקי, אברהם רובובסקי, גושוני לוחן, הרב מינצור הייז ועוד. חלק מראשי התנועה נאסרו עוד בימי השלטון הרוסי ונשלחו לסיביר, ומהם שנשארו בחיים וזכו להגיע ארצה. חלק גדול מהם היו פעילים במחתרת בתקופה הנאצית ובסוף בשואה.

הסניף הרוילבאי של השומר הדתי ופעולתו למען הפליטים

עם סרוץ המלחמה בין פולין לגרמניה בשנת 1939, מצא את עצמו סניף השומר הדתי ברוילבא במצב של שינויים מרחיקי לכת. חלק מן החברים עמדו לצאת לקבוצי הכשרה לאחר החגים, חלק עמד להמשיך באוניברסיטה. הנוגדים היו בשלב מעבר בין השומר הדתי לחלוץ המזרחי.

כאשר פרצה המלחמה, הגיע הצבא הגרמני במרחק קצר מרוילבא אך נעצר בגלל הסכסוך בין שורות-מולוטוב שמטר ששה זה לרוסיה. במקום הצבא הגרמני הגיע הצבא הרוסי. כניסת הרוסים שינתה את כל המבנה של התנועה. החלה פעולה במחתרת. הוטל משטר צבאי ועוצר בשעות הלילה. המפגשים נערכו במסגרת תפילות בבתי הכנסת, בלי לעורר תשומת לב. התחילו לארגן חוגים חברתיים בשתי השכונות, הצעירים והמבוגרים. כרי לקיים פעילות בקבוצות קטנות של 6-8 איש בלבד. המטרה הייתה לא לאבד את הזהות ולחזק איש את רעהו. מן הוציא את מטאון מהתרתו באמצעות שיטה מיוחדת שלא יזהו את הכתב. הפעולה המחתרתית התנהלה באמצעות כתב סתרים. בבטאון הדפיסו קטעי ידיעות על המצב כשהנושא הראשי הוא איש ורעיונות מן היהדות. כן הודבקו מודעות בתנאי מחתרת מעל לוחות השולחניים, מרכז בתי הכנסת ברוילבא.

חיים בסוק שמספר על כך מוסיף כי בימים הראשונים לא התערבו הרוסים בחיים הפנימיים. אך לא דאגו למזון לאוכלוסייה.

(5)

הם היפשו קציגים בצבא הפולני כדי לאסרם. חברי הסניף יחד עם
בני בוער אחרים יצאו לכפרים כדי לאסוף תפוחי אדם למחיתם.
הצבא בריבו לא עבד וחילכה להתפתחויות. תוך כדי כך נמסר שוויילנה
תצורף לליטא כהתאם להסכם ריבנטרום-מולוטוב.

עם בוא הצבא הליטאי לווילנה ויציאת הרוסים מחוץ לעיר או לבסיסים
שנמסרו להם בליטא, חזרה התנועה לפעילות גלויה. הפעילות של הסניף
התנהלה בשני בתי ספר. בית הספר עשרה לבנים ובית הספר על אסתר
רובינסטיין לבנות. באותו זמן החל להגיע זרם הפלנטים לליטא בקצב
גובר וחולץ. זרם זה העמיד את הסניף הווילנאי של השומר הדתי
במבי פעולה לעזרת הפליטים וכייחוד חברי התנועה הפליטים החדירה
בקרב התושבים את תחושת אי השקט שהביאו עמם. בוצרה בעיית קליטה
של אלפי הפליטים.

בווילנה היה קיים קבוצ וותיק של החלוץ המזרחי לבני המלחמה.
לכן מלאו את הקבוצ הזה בפליטים. חברים שהגיעו לסניף, קבלו
אכסון בבתי החברים שאגז להם לאכסניה.

בין חברי הסניף הווילנאי לבין חברי הקבוצים של השומר הדתי
שנחתרו בוויילנה בוצרו קשרים חברתיים ואשיים. חלק מהפליטים
הפכו למדריכים בסניף. היתה מעורבות חברתית בין חברי הסניף
הווילנאי לבין הקבוצים. ביקורים^{7/} הדדיים, ערכי חברה ועוד. בקרב
חברי הסניף הווילנאי היתה שאיפה להשתלב בזרם הפליטים כדי
למצוא דרכי הצלה באמצעותם אך למעשה לא הצליחו בכך. הגושים
שטיפלו במציאת דרכי יציאה דאגו בראש וראשונה לפליטים שהיו
מחוסרי בית.

עם השתלטות הרוסים על ליטא, ירד הסניף למחתרת. הפעילות התנהלה
כתוך הקומבנות של הפליטים שנוצלו לצורך פעילות תנועתית.
הסניף הווילנאי של השומר הדתי מנה עם פרוץ המלחמה כ-400
חברים וחברות. תלמידי בתי הספר של רשת תחכמוני-ברובם היו
בני המעמד הבינוני.

(6)

בתי הספר הדתיים בטבריה עם השתלטות הרדסים והשכבות השונות
הפסיקו את פעולתן הפומבית. התלמידים חזרו התנדוזה לפדו בנתי
ספר כלליים בשפת אידיש. הרדסים החלו לרכו רשימות של אנשים
בלתי נאמנים למשטרה, מעמד בינוני, עסקנים ציוניים, כדי לשלחם
לסיביר. כשבועיים לפני פרוץ המלחמה נאסרו ונשלחו לסיביר רבים
מאלה שהיו כלולים ברשימות. לאחר מכן כאשר נכנסו הגרמנים, מצאו
ברשימות הנו. ק. ו. ד. את שמות האנשים שהוגדרו כעסקנים פוליטיים
והגרמנים עצרו אותם. ביניהם היה הלל פסדמסקי, מחברי המרכז של
התנועה. בתקופת השלטון הגרמני עדיין נשארו חלק מן הפליטים
שלא הצליחו לצאת. חיים בסוק זכור אותם בתקופת הגיטו וגורלם
היה דומה לגורל תושבי דוילבה. מכל סביב דוילבה נשארו בחיים
חיים בסוק ויחזקאל קרפון בין הדמויות של הפליטים שחיים
בסוק זכור כגיטו. היו דב שלזינגר, מחברי התנועה שהגיעו לדוילבה
השודר חיים סימיאטיצקי ורבים אחרים שנפטרו יחד עם בני קהלת
דוילבה ביפרות פוגארין.

מְשׁוּאָה תל-יצחק
ארכיון
7.1.18

(1)
בראשית הסופה
בראשית הסופה

על פני צרי פולין ועיירותיה, היו מפורזים קנים, חרות הכשרות, סניפים,
 קבוצים, של התנועה החלוצית הדתית, על שמותיה השונים, השומר הדתי,
 בני עקיבא, החלוץ המזרחי. הלום חיייהם של חברי תנועה זו, היה, עליה
 לארץ ישראל. רשיונות העליה הגיעו אליהם שיפין שיפין. לפעמים היה
 צורך לחכות חמש שנים עד לקבלת רשיון עליה לחבר בהכשרה.
 היה זה מחנה גדול של בני נוער, מטובי הנוער החתי בפולין. הם הלכו
 לאור החזון של תורה ועבודה.
 הם הקימו חברות חלוציות למופת, בהן חיו באהבה ובאחוז, תוך שירת
 חיים ושירת ציון. אורח חיים לתי וחזון ארץ ישראל היו עמודי האור
 במצעים של חברי תנועות אלה.
 רבים מהם זכו ועלו לארץ ישראל והתמלכו בקבוצות הקבוץ הדתי.
 יוצאי תנועות אלה יסדו והרכיבו את קבוצת "אברהם" בכפר פינס שאחר
 כך עלתה לכפר עציון ושם נפלו רוב חבריה במלחמת תש"ח. מהם שהצטרפו
 לשירת צבי, ליבנה ולקבוצים אחרים.
 יחסים הדוקים מאז היו בין התנועה בפולין לבין התנועה בא"י. שכן
 רובה המכריע של העליה הדתית לאטי באה מפולין.
 תנועות אלה פרחו בשנות פולין העצמאית, בין מלחמת העולם
 הראשונה והשנייה. מושבות קיץ שנערכו בהרי הקרפתיים, כיערות, על שפת
 נחלים, היו מוקד לחיבור תנועות ולחזונות בעוריים.
 ספרות תנועתית על גורניה השובית נפוצה על פני הסניפים והקנים.
 ספרות זו היתה ספרות מחנכת וחינכה דורות על כרכי הרעיון של תורה
 ועבודה.
 בין חברי תנועות אלה התפתחו יחסים אינטימיים, יחסים של מסירות
 אחז לשני, של דאגה לזולת, של אחוה ורעות. המטרה המרכזית היתה עליה
 ובנין א"י דתית.
 כאשר פרצה הסופה הגדולה, מלחמת העולם השנייה, והצבא הגרמני פלש
 לפולין, ובאה ההתמוטטות הכללית של החברה היהודית בפולין, יחד עם
 מדינת פולין שהתמוטטה, מצאו את עצמם חברי תנועות אלה, יחד עם בית
 ישראל, בדרכי הנריחה של הפליטים.

(2)

עולם של תורה וכוהן השתלט על פני דרכי פולין.
 רבנות אנשים עזבו את בתיהם ורכושם וברחו מפני הצבא הגרמני. מטוסים
 גרמנים רדפו אחרי הפליטים והמציצו אותם בדרכיהם.
 רבים מהם נעדרו בלילות ונבימים הסתתרו ביערות.
 הצבא הפולני התמוטט כבר בימים הראשונים של המלחמה, מורל עוצמת
 בוחם האש של הצבא הגרמני. הבריה רבים של תנועות אלה היו פגועים
 בצבא הפולני ונדרו אתו בדרכי הנסיגה.
 בסערת אש התקדם הצבא הגרמני על שרייפניץ לתוך פולין, השטח
 בדרכו ערים ועיירות. מטוסים גרמנים המציצו רחובות שלמים. מטוסות
 קטנו תחת הבניינים שהתמוטטו.
 היחס ליהודים התגלה פיו עם כניסת הצבא הגרמני לערי פולין. יהודים
 נלקחו לעבודות כפייה, פגעו ולעגו להם. ההשמדה ההמונית באה
 מאוחר יותר.
 בעקבות הסכם פולוטוב-ריבנטרום הידוע, חולקה פולין לשני חלקים. הצבא
 הגרמני השתלט על החלק המערבי, ואילו הצבא הרוסי נכנס לחלק המזרחי
 של פולין. המוני יהודים מהחלק של הכיבוש הגרמני, נהרו לעבר האיזור
 שבכיבוש רוסי.
 בתוך מהומת המלחמה והבריחה ההמונית, נדרו קבוצות קטנות של צעירים
 דתיים, יוצאי השומר הדתי, בני עקיבא, החלוץ המזרחי. מהם חברי הכשרות
 שהתפזרו ומהם חברי סניפים. קבוצות אלה קיימו קשר ביניהם. המטרה
 הייתה למצוא דרך בריחה לעבר הגבול הרומני, אך רק מעטים הצליחו
 לעבור את הגבול הזה. חלק אחר עבר מהאיזור הגרמני לאיזור הרוסי
 בתקות שכעבור זמן אפשר יהיה למצוא דרכי יציאה פסטור.
 קבוצות אלה קבעו להם דרכי קשר, וחיו ביחד במקומות שונים, בצפייה
 לאפשרות של הבקעת החופה בגבולות החדשים שבקבעו.
 גם תנועות נוער ציוניות אחרות, פעלו בדרכים אלה, ולאחר ששהגנותיהן
 התפזרו, קיימו קשר בין חבריהם בודדים וקבוצות, כדי למצוא אפשרות של
 יציאה מגבולות פולין. לעבר ארץ ישראל.
 קבוצות הכשרה התפזרו ועברו למקומות אחרים, כדי שלא יתפזרו ביחד
 על ידי השלטון הגרמני או הרוסי.

במבוכה הגדולה שאפפה את הברית החברתית, במקעה קרן אור קטנה לסי
 אורו הסכם ריבנטרום-מולוטוב, בין רוסיה לגרמניה, נמסרה וזילנה למדינת
 ליטא. וזילנה היתה בירתה העתיקה של ליטא, וצבא סולין כבש אותה בסיים
 מלחמת העולם הראשונה, בנגזר להחליט חבר הלאומים שזילנה שייכת לליטא.
 עתה הוחזרה וזילנה לליטא, תפורת הסכמת ליטא להקמת בטיסים רוסיים בתוכה.
 הידיעה על כך עברה מפה לאוזן. היא הכתה כבדק בראשי הפליטים.
 ליטא היתה עדיין מדינה עצמאית, סמקורטית, מצב היהודים בה היה טוב מאד.
 מפנה אסור היה לקיים קשר עם ארץ ועם העולם היהודי.

זרם של פליטים החל לנהור לזילנה.
 בזרם זה התבלטו חברי תנועות הנוער הציוניות, יוצאי הכשרות, ותלמידי
 הישיבות. קבוצות אלה לא היה להן כל סיכוי להשתלב במשטר הקומוניסטי
 והן שאפו לקיים קשר עם העולם היהודי ולמצוא דרכים ליציאתן.
 קבוצות של השומר הדתי, בני עקיבא, החלוץ המזרחי, נהרו אף הן הזרם
 הזה והגיעו לזילנה. היה זה סיכון בימים החם לקבל החלטה כזו, אבל
 זו היתה האפשרות היחידה באותם ימים להנצל מהגרמנים ומחורושים.
 וזילנה נהמלאה בפליטים. הם התגוררו בבתי כנסת, בבתים תמזים, בדיירות
 עזבות, בבתי ספר ובמועדונים.

חלק מהקבוצות הללו הגיעו לזילנה בטרם נכנס בה הצבא הליטאי. אך
 חלק גדול נאלץ היה להעיד לעבור את הגבול לאחר שנסגרה היתה לך
 חרתקה בועזת. בוזילנה נפתחו קבוצים ואכסניות ששקלטו את הפליטים.
 לאחר שהשלטון הליטאי התבסס כח, הועברו הפליטים, לערים ועיירות בתוך
 ליטא. גם קבוצות ההכשרה של השומר הדתי, עברו לעיירות בליטא והמשיכו
 שם את חיי החינוך. תקופת הרגיעה נמשכה זמן קצר בלבד. רוסיה השתלטה
 על ליטא ועל יתר הארצות הבלטיות, ומצבם של הפליטים טוב הפך להיות
 טראגי. הם עזבו בתיים, ופספסו כדי להמלט מהשלטון האדום והנכה הנא
 חזר אליהם. שלושים אלה הפליטים בליטא היו במצב נואש.

באותו זמן נפתח מניח חשאי עם השלטונות הרוסיים, כדי לאפשר יציאת
 הפליטים הרוסיים פתחו את השער בתנאים מסויימים. דרך שער קטן החלה
 יציאת של פליטים לעבר ארץ ולעבר יפאן. עבודת מחתרת גדולה הושקעה
 כדי ליצור את התעוררות הרושנות. סיפורם של חברי תנועה זו, בדרכי החצלה
 ערב פרוץ השואה הגדולה, יסופר בנדפים אלה.

מסוואה תל-יזחק
ארניון
7,1,8

(1)

תקנות המדינה בליטא

תקופת השתייה בוויילנה, ואחר כך בליטא, והיתה לתקופת של רגייעה האנשים נחו לגמר תלאות המלחמה ולאחר המיתח של הברחה הגבולות. לוויילנה הגיע שפע של אוכל ולא היה מחסור בשום דבר. הצפיפות ברחוב קיובסקה, גרמה לכך שנפתחו קבוצים נוספים בנקודות חישות ולשם הועברו האנשים ההתאם להחממת החברתית.

בליטא עם בוא השלטון הליטאי, החל הטיפול בעליה לא"י. הגיעו כמה רשימות עליה. באמצעות עליית הנזער או באמצעות ארגונים אחרים. כמה חברות צורפו כבנות למשפחות שקבלו רשימות עליה. הנטיעה לא"י נערכה במסותים, מקובנה לשברדיה, משם לחולנד, עד למארטיי ש בצרפת, ומשם באניה לא"י. תורים שמראה שניהם היה צעיר, סווג כנערים וקבלו רשימות עליה של עלייה הנזער. אך אי אפשר היה לארגן עליה למדינת המדינה. כמה עשרות בלבד הצליחו לצאת בדרך זו.

השלטונות הליטאיים החליטו לפזר את הפליטים שהתרכזו בוויילנה לערים שונות בפנים ליטא.

בוויילנה התרכזו באותו זמן כמלושים אלף פליטים. רובם הגדול מאורגנים בישיבות או בקבוצים. ואילו מיעוטם בודדים שהצליחו להגיע לוויילנה ביזמה עצמית. אף אלה היו רבנים, ראשי ישיבות או עסקנים ציוניים.

הישיבות התרכזו בבתי מדרש בשכונות שונות בוויילנה, בהתאם לליטא למקום בחירתם. רוב ראשי הישיבות הליטאיות שבפולין הצליחו לעבור לוויילנה, אך חלק לא מועט נשאר בצד הרוסי, והמשיך ללמוד תורה בתנאי מחתרת.

אף הם עשו מאמצי הצלה מאורגנים באמצעות אישים בישראל שבארה"ב. רבה של וויילנה, הרב היים עוזר ברודזנסקי זצ"ל שנחשב כראש הרבנים בפולין.

רבו על רבנים שעזבו את קהלותיהם בברחו לוויילנה. לרעתו, היה על הרבנים להשאר בקהלותיהם בעתות מצוקה. אך לאחר זמן הגיון כי במצב שהשתרר בפולין, לא היה לרבנים תפקיד ולא יכלו לסייע לקהלותיהם הן בצד הגרמני והן בצד הרוסי, ורק העמידו את עצמם בטחנות. הוא הניש עזרה לרבנים הפליטים.

בהתאם לדרישות השלטונות הליטאיים, החמזרו הפליטים לערים שונות בפנים ליטא. או לערים שבטביעות וויילנה שהיו פחות עיירות.

הקבוצים התארגנו ובהרו להם עיירות בליטא שלשם עברו. הישיבות בחרו להן גם כן עיירות, שמהם המשיכו לפעול בעזרת האוכלוסייה המקומית היהודית. הדרה ליטא קיבלה את פני הפליטים מפולין בלבביות רבה.

(2)

הפליטים בוויילנה קיימו קשר מכתבים עם בני משפחותיהם בצד הרוסי ובצד הגרמני של
 סולין הכבושה. רבים מבני המשפחה הצטרפו עמוקות על שלא נקטו יזמה ולא הצטרפו
 לאלה שחזרו לוויילנה. באותו זמן נראה היה שליטא השאר אי של גייסרליות באש המלחמה
 העולמית והשתוללה בגיב. ליטא היתה מריגה קטנה, בעלת שפע של זכרי אוכל. מצבם הכלכלי
 של יהודים ליטא הניח את הרעה. העזרה מארצות החלית להגיע לליטא עבור הפליטים במימדיהם
 גדלים וליטא הולכים. הפילות אוכל ובגדים נשלחו לקרובים שגוי בצולין שבגיבוס
 הגרמני שסבל הרפת רעה.

כדי להשאר בוויילנה, דרושים היו רישיונות מיוחדים. אלה ניתנו על ידי השלטונות הליטאים
 רק בעזרת שוחר. הרוב הגדול של הפליטים קיבל את ההוראה להתמודד לפנים ליטא. מעטים
 השתדלו והצליחו להשאר בוויילנה בעזרת רישיונות מיוחדים, טאח המשטרה המקומית.
 תנועות האם שבליטא, טייעו לפליטים שהחריכו בוויילנה לעבור לעיירות שבליטא.
 והנהלת של "בני עק יבאי" מקובנה עזרה לקבוצים שבויילנה לכוון לקום את המקומות
 המתאימים בפנים ליטא וקשרה בינם לבין הסניפים המקומיים.

כל אחד מן הפליטים קיבל ניירות משלטונות ליטא שהעידו על מעמדם כפליטים.
 כל פליט צריך היה לבקש רישיון מן המשטרה המקומית בכל מעם שביקש לנסוע או לעבור
 לעיר אחרת. לעתים עברו השלטונות את הרישיונות והפקידים המקומיים דרשו וקיבלו
 מחת יד כדי להוציא את הרישיונות שאפשרו לפליטים הנדעה ממקום למקום.

כך התמלאו עיירות ליטא והצוריות והלבניות באורחים שבאו והשתכנו בין היהודים,
 ונכלעו לחוכן במזרח, כשהם מוצאים מקומם בהנהגה ובעבודה.

יהודי העיירות היו מוכנים לעשות הכל למען רווחתם וטובתם של הפליטים שבליטא.
 היו אלה ימים מועטים של אפשר לפליטים בעיירות ליטא, כשהם מוצאים נוחם ומרגוע,
 בשרם שארצת הטובה הגדולה.

אלה שנשארו בצד השני של הגבול, קראו בהם שהצליחו לבוא מן העדן הרוסי אלא ליטא
 החופשית. אך המוצא הגדולה עמדה בצל ואייתה להשמיד הכל.

בעוד שבצד הרוסי של גולין שרר רעג ומחסור במצרכים הבגדים, ואילו בצד הגרמני
 נכלאו היהודים במחנות בגיטאות, היו היהודים בליטא כעל אי בודד, חיי אסור ורווחה.
 בניגוד מהגזינים שגוי לליטא, ועבר גרמני הפליטים, הגיע דעתם כי ליטא היא
 המקום הנוח ביותר לעבור את אימי המלחמה, אך לא כן טברו הפליטים. הם חשו את אימי
 המלחמה בשולין, ובקשו לבוא מאירומה לארץ ישראל או לעולם המערבי.

(4)

בעיר זו עבדו כמה בתי חרושת לטקסטיל ומחסנים גדולים לפשתן.
חלק גדול מחברי הקבוץ סודרו בעבודה בבתי החרושת וחלק אחר
עסקו בחטיבת עצים, שאף היא עבדה מכניסה,
פונזיבז' היתה עיירה מלאה תרבות יהודית. ישיבה גדולה שפי. בתי
ספר תיכוניים עבריים, תנועות נוער ציוניות מאורגנות.
רבים מבני הנוער בעיר היו באים אל הקבוץ בשבת כיון השטשות, לעת
עריכת סעודה שלישית, כאשר חברי הקבוץ שרו שירים חטידיים מתוך
השתפכות הנפש והצטטפו אל השירה. במעמד זה נאמרו גם דברי תורה.
בשבת אחת ביקר בפונזיבז' הרב פרדכי גורוץ ז"ל שהיה אז מראשי
המזרחי §§§§§ בלטיביה וחבר הפרלמנט הלטיבי. בדבריו לפני חברי
הקבוץ שהוזמן אליו כאורח, הכטיה שי עשה הכל על מנת שיוכלו להגיע
מה שיותר מהר לארץ ישראל. הרב גורוץ סיפר על תכנית שמתקמת
להעביר את חברי הקבוץ ופליטים אחרים לטביה ומשם אפשר יהיה
להגיע לישראל ב§§§§ ביתר קלות. דבריו פתחו תקווה בלב החברים
ואתו לילה שרו ורקדו עד חצות.
חברי הקבוץ התקשרו עם משפחות יהודיות בעיר והיו מתארחים אצלם.
כאשר הגיעה הקבוצה הראשונה של חברי הקבוץ לעיר, עדיין לא היתה
הדירה מוכנה והם התארחו אצל משפחות יהודיות בעיר.
חברי הקבוץ הקימו גדרה שיצרה בתחילה ציוד לרכי הקבוץ ואחרי כן
לצרכי מכירה. בקיץ חכרו שדה ושם שתלו גן ירק, כדי להכשיר עצמם
לעבודה קלאית בא"י. היחסים בין חברי הקבוץ היו בנדיים על אחוה
גדולה.
בקיץ פגעה בקבוץ אפידמיה של שפעת ורבים מן החברים שכנו חולים
עם הזם גבות. סודר עבורם חדר חולים ואחת מחברות הקבוץ שמשה
כחוננית ודאגה לתרופות.
לאחר העבודה התארגנו שיעורים לחברי הקבוץ, במקצועות שונים.
החיים החברתיים השתלבו עם חיי הנוער המקומיים. לעת ערב היו חברים
מטיילים על שפת הבר בנדיים יחד עם בני נוער מן העיר. רוב הבנות
המקומיות למדו באוניברסיטה בקובנה ורק לשבתות באו הביתה. הנוער
המקומי ביקש ללמוד מן הפליטים איך להתארגן במקרה של מלחמה.

היי הקבוץ התארגנו במתכונת המקובלת, נבחרה מזכירות וחולקו תפקידים
 בין חברי הקבוץ. שלום קפלנסקי נבחר כמזכיר, עזריאל רוזן כגזבר
 ואנדרה שפיגלמן כסדרן עבודה. חלק מחברי הקבוץ שימשו כמדריכים בסניף
 בני עקבא המקומי. עמדו בקשר עם ההנהגה הארצית בנושאי לגנה ובקובנה.
 מטעם ההנהגה הארצית בקובנה היה מדי לביקור אברהם רמובסקי.
 בפגישות בין הנהגות זמן הרב נהגו זכיל כרוב העיר וכראש הישיבה.
 חברי הקבוץ עמדו בקשרים עמו והיו מבאי ביקור. כאשר השלטונות הקומוניסטיים
 החרימו את זירתו לאחר כיבוש העיר בידי הרוסים, אוכסנו הרהיטים
 בדירת הקבוץ.

קבוץ אחר התארגן בחוזה הקלאית בשם קלינובה דוברס, לא רחוק מקובנה.
 זו הייתה חוזה הקלאית בבעלות יהודי, ראשה יהודיה הייתה פמרוכה עליה.
 אגרונום נתמכה כדי להדריך את החברים בעבודה הקלאית. החברים התמקמו
 במבנה שלא הכיל את כל החברים ולכן חלק עלה לגור לעליית הגג. עסקו
 בגידולים קלאיים ואף שיזקו תוצרת הקלאית לקובנה. באותו זמן התארגנו
 בקבוץ חיי חברה ותוצרת. יחסי הרעות בין החברים היו טובים.
 הבית היה מוקף עצים ופרחים וחלונותיו השקיפו על שדות וגנים. החוזה
 הייתה במרחק 4 ק"מ מהעיר גרליבה וכפשרה קיט מקובנה. היא עמדה
 על מדורן תלול שממנו נשקף מראה של שדות ירוקים שבהן גדלו ירקות
 מכל הסוגים. האווירה בחוזה הייתה רגועה וחברי הקבוץ מצאו בה שלווה
 לתקופת מה, טעה שבעולם ~~השטורללה~~ המלחמה ואילו בפולין נכרכה
 היהדות בחבל החנק הנאצי. חברי הקבוץ יצאו גם לעבודות חוץ בחטיבת
 עצים.

כאשר נכנסו הרוסים לליטא, והממשלה הליטאית ברחו לגרמניה, עברה שיירת
 המכונות צדך החוזה ובה נשיא ליטא וחברי ממשלתו.
 כשיבוש ליטא על ידי רוסיה שינתה את המצב. הקבוץ בסוביבו
 ובחנה התמקד לקבוצות קטנות. קבוצה מן החברים עברה לדירה קטנה ששכרו
 בעיר הקרובה גרליאבה. בחדר אחד סודרו ~~מטבח~~ מיטות על גבי שתי
 קומות. כיום הכחירות יעזו לחברים להצטרף להנהגה ההפוזית עם סימן אדום
 בדם ולצדוק יחד עם כלם: יחסי החבר סטאלין וכדי לא לעורר חשד.

(6)

לטובת הפיתוח שנוצר והחלטה מפני העתיד, הסתדלו חברי הקבוץ המפורק לקבוצה ת, לשמור על הגחלת ובהגו בשבת ובחגים כרגיל, אלא שאת השירים שרו בִּשְׁמֵי שָׁמַיִם במנגינות רוסיקות.

חלק מחברי הקבוץ הוזמנו פעם למשרד ההגירה הסובייטי בקונצנה בשבת. \$500 מאחר שלא רצו לחלל שבת, נעדרו במשך כל הלילה ברגל עד קונצנה וכל הדרך שרו שירים עבריים במנגינות רוסיקות, כדי לא לערור חסר.

הקבוץ בפונזיבו מורר אף הוא לקבוצה קטנות ששכרו דירות או חדרים. הטעמים נעלמו מהחברות ונוצרו תורים ליד חגירות ההלבשה והמזון. הקבוצות חלקו כך שנוצרו מסמכות של 6-5 נפשות. את האוכל הכינו הכנות סבקבוצה.

קבוצה אחרת של יוצאי בחייד מגרמניה, נערים בגיל 14-17, שהגיעו לרוסיה לבנה בביאליסטוק, בשלהי לכפר בשם אוזאלו-בודנה, על אם הדרך מקונצנה לבבול גרמניה. חלק מחברי הקבוצים בוויילנה נשלחו עם כמדורייכים. משפחות יהודיות בסכיבה ובכפר העמידו לרשות הפליטים בית ושטח אדמה, וחילו זרעים וכלי עבודה קבלו מהגוי'נט. גידלו ירקות ותפוחי אדמה וטבחה היה שפיר. בירימ אלה היו מן המגורשים מגרמניה לזבונשיץ.

\$500 בשנת 1938 בתור אזרחי פולין. עם פליטת הסובייטים לליטא החמיר מצבה גם של קבוצה זו. קבוצת חברי עברה לעיירה הקרובה, קזלוובה רודה ופסקה בעבודות טובות. חברי הקבוצה באוזאלו-בודנה היו עדים לבריחת הממשלה הליטאית עם הנטיה סמטנה אל הגבול הגרמני.

חלק מחברי הקבוצים של השומר הדתי נשאר בוויילנה, ביחוד חברי מרכז התנועה וכן קבוצה של חברים שהתאכזבה בדירה ברחוב וונגלובנה. חברים אלה עבדו בהטיבת עצים ובעבודות אחרות. עד כניסת הרוסים לליטא \$500. גם הם התפזרו לקבוצות קטנות, של חמשה-ששה אנשים בדירה. עזרת הגוי'נט נפטרה ויהיו צריכים לדאוג לעצמם. הקבוצות הללו החלו לעבוד בעבודות ממסלתיות, תקופה עבדו ביער מוצארי הידוע. עם הפצת הרוסים הר כדי לסלול מסילות ברזל. זה היה עבודה קשה והשכר היה מועט.

באין כדל"ה תהליך לעסוק במסחר. הקולקטיב התפרק וכל אחד השתכר מטסחרו.
 אליהו לפגום מסחר שהיא החל לטחור בגרביים וכפפות. התחיל במכרם של טא ה
 ליש שקיבל הלוואה ואחרי זמן קצר היה בידו סכום של אלפיים ליטות
 היה סכום גדול בימים ההם. אך ביום הורף אחד כאשר נשא מונודות עם סחורה
 געמד על ידי שני שוטרים שטאלוהו, מה יש לך במונודות? הוא סיפר על
 הסחורה שיש לו ונלקח לחקירה במשטרה. שם קיבל שיפור בסוגי אליזם. כל
 הסכמים לא עזרו, שכן הוט עבר קודם נמצע בזמן עבודתו. החזיקו אותו
 עד שחזר בערב וציוו עליו לכבד סחר. בסוכן שלא חזר יותר לתחנת המשטרה
 וזהו ~~השטח~~ להם את הסחורה. הם שכחו לשאול לכתבות.
 הבא חזר לעבודה, אך כאן עמדה הנעיה של עבודה בשבת. בשבוע הראשון לא
 בא לעבודה בשבת ובן עשה בשבוע השני. אבל בשבת השלישית היה מוכרח
 לבוא לעבודה. הוא הלך להתפלל בטנין הראשון ואחר כך בא לעבודה. את
 את החפירה החביא טתחת לפעיל. באותה שבת נפצע בגל, דרך על מסטר
 וקבל דלקת, טענתו בשכר לו נגזטה על כך בעל לתוך כור וינא כלו מצרע
 באותה יום נשבע לא לעבוד יותר בשבת.

מסוואה תל-יזחק
ארכיון
7,1,18

(1)

עם שו"ת המלחמה

המלחמה העולמית השנייה נמשכה באורסה

בקבוצת ההכשרה של ההסדר הרתי"ב בסלבקוב, שהיתה סמוכה לתלמי הגרמנים.
היו באורסה המלחמה הקרובה והולכת. האנשים בסביבה החלו לצבור מודעות
האכזריות המולגות איבדו את האמון בהשטרות המוגנים והחביאו את מסמכיהם
הכספים. המהמט קרבת המקום לגבול הגרמנים, הוחלט באסיפה כללית שהברי ההכשרה
הבאים לעומק פולין, יחזרו לבתיהם, ובמקום בוותרה קבוצה קטנה של שלוש עשרה
איש, מסלך שלוש וקרקוב, ביניהם כמה חברים.
הנותרים בהם שרה חפרו שחצת, סידרו תרבות שמירה, בשדה ובחדר האורל, כדי
להגן בדימום להדשמה.

האורסה היה ירוי מיתה. המלחמה הגיעה לסלבקוב באותו בוקר של החדש
לספטמבר 1939, כאשר היטלר הכריז מלחמה על פולין. בטעה שם בוקר המשיג
מטוסי גרמנים את בית החירום לחוטי טחנת בטביכה, בו עבדו גם נאריים
מקבוצת סלבקוב, אשר יצרו בזמן האחרון חוטי טלפון ותיל דוקרנס עבוד הצבא
הפולני. למרבה המזל לא הגיעו המטוסי יטיריות במטעל. דגם טענה אחת הגיעה בקצה
הגב. המטוסי שטרם ידעו על הכרזת מלחמה, פברו טאלה הם אמרנים של הצבא הפולני.
הן עד מהרה קבעו ראשי המפעל שהמצבות הן מתוצרת צ'כיה וחלקן לא התחמצנו
מטוים שחטרו בהן חומר גמך.

קבוצת מהגרי סלבקוב שעבדו בהשמרת הלילה במפעל לחוטי טלפון, חזרו אל חנות
ההכשרה עם בוקר וסימרו מה שראו עיניהם. המהמטצה הסעירה את המשיגה בלה, מטוים
שברור גי לגרמנים היה ידע מוקדם היכן נמצא בית החירום וזה חפשי צור עבוד
הצבא. באותו זמן שרם גמטר ברדיו המולני, הודעה מטוים על המהמט בגבולות.
אך לפי הידיעות שהסתברו החברר כי הגרמנים מלחון לפולין בנחה רב, פורסו את
הגבולות בטקנים ובשריטון, כשלוקי מטוים מטענים את ערי הגבול ומוטעים
בטיסיות הפליטים שהצטרפו את הדרכים. חיל המרשים הפולני לא עמד מול ההתקפה
הגרמנית. הצבא הפולני הובס מייד בימיה הראשונים של המלחמה. הוא לא היה מוכן
למלחמה מודרנית בגד שאנקים ומטוים.

שטרות הומהו כי הצבא הפולני נסוג לעומק ומבצר שם הזיית שניה. אוכלוסייה
שלשה ברהה מן הערים לעומק המדינה. החלה נדידה עמים מן הערים קרובים.
מוטגוטי, בנדין, ווטברובה, קניגסהייטה ועוד. הנדידה באה במהרה צפונה, בעגלות,
באומנים וברגל. זרם בלתי מוסק של פליטים הגיע את הכבישים.

(2)

אל חרות ההכשרה של השומר הדתי בסלבקוב הגיעו פליטים רעבים וצמאים ובקשו לחם ומים, ולפעמים נשארו ללינת לילה. במשך שבוע ימים לא עצמו זה רי ההכשרה את עיניהם ושיטלו בפליטים. לא היה מקום בבתים לכלם, ומהם ששכבו ליטון בגדי זרכים.

בין הכורחים היו אנשי צבא שנוקדו ביחידותיהם. כן ברחו עובדי דהר, משטרה, סקירי ומשלה. מטוסים גרמניים הנמיכו טרם והצטירו אש על הפליטים. כניחור באשר הבחיצו בלובשי מדיים. כאשר שמעו הפליטים את רעש מנועי המטוסים ירדו מן הכביש וברחו אל השדות. בחרות סלבקוב התקמו כמה חיילים עייפים ובידיהם רובים בלבד. הם הביאו עמם תותח קטן שהורכב על עגלת טוטיים. החיילים היו אישים גרמנים התקפות המטוסים, כי לא היה להם תותחים נגד מטוסים. אחד מחברי הקבוצה הפס רובה ורצה לירות במטוסים, אך יתר החיילים צחקו מטבו.

חברי הקבוצה בסלבקוב האאספו כדי לטבט עצה מה לעשות במצב זה. התברר שדוכה באספ, אך עדיין היה צורך לאסוף תמוחי אדמה ועגבניות. צריך היה לטפל בלול העופות, בשתי טרות ועגלה אחת. במצאנו במקום מצרכים למצואגורם. מבחינה כלכלית אספר היה להחזיק מעמד הרבה זמן. חברי הקבוצה החליטו לא להסתף עם הכוחות ולשמור על המסק שברשותם. אך זרם הפליטים גבר מיום ליום. הבוחרים הפיצו סמועות על טעמי שוד ורצה. המדינה בתרונה במצב של תדהו ובוהו. התמונה הכללית שצטיירה הייתה, התמוטטות כללית של מדינת פולין.

החזית התקרבה אל סלבקוב. נשמעו יריות מפרקה. כלליות האדימו השמים מטריפות של הערים הקרובות. פליטים שהגיעו רכזים על הרמנועים הודיעו כי הגרמנים מתקרבים ובכל רגע הם עלולים לבוא. חברי הקבוצה החליטו לעזוב הכל ולברוח. ארדו מצרכי מזון. בגדים להחלפה. העסיסו את הכל על הכרכרה, הוציאו שרת אחת ולקחו עמם. גם הכלב יציבורי נלחם אליהם. הם נפרדו בצער מן המסק. השאירו דלתות פתוחות. אחרי שהתרחקו פנו אחורה וראו אור דולק בחורחה. התברר להם כי שכחו לכבות את האור.

בשעה שלוש לפנות בקר עזבו את סלבקוב ודחפו את העגלה למביהם. הכלב צעד עמם מצד אחד וכמו שני הרביל חגרו את הפרה. המטרה הייתה להגיע לאולקוש, לקיץ ושם לחנות את נהר הזויסלה ולהדריים לגבול הדומגסי. חלק מן הצבא הפולני פנה אף הוא ערומה, לגבול הרומגסי, לאחר שנכחה פי הצבא הרוסי מלש מצד מזרח וכנש את מחציתה של המדינה. אבל הדרך לגבול הייתה רחוקה. המסק של סלבקוב נסאר מופקר, אך החזון, השאיפה לקבל הכשרה ולעלות לארץ, והימים הטובים של סלבקוב, בפסגת הזון של אחוה-נשארי בלבבות. שעה שכל העולם עמד בהתמוטטות כללית שאפפה את פולין ואזרחיה.

(3)

הנותרים מקבוצת סלבקוב עשו את דרכם עם אלפי פליטים שנמו בדרכים כדי להתרחק
 מן החזית. עם עלות השחר הגיעו לעיירה בשם אולקוט, ובבואם לכבו השוק ראו מחזה
 של הוצאה להורג. היו אלה מרגלים גרמנים שנחטפו. ההמון היה כה ממומר
 שכל אדם שלא התנהג כראוי, חשדו בו שהוא מרגל. כך נתפסו גם אנשים חפים ממשע
 ונחשדו בריגול. הם נכנסו לבית יהודי שבעליו ברחו ובו נשאר רק זוג זקנים.
 בבית זה נחו מעט, שתו חם, מכרו את הפרה בזול והמשיכו בבריחה.
 בדרך המנוסה הגיעו לעיירה בשם אויצוב שנודעה בסליעה הימים והגבוהים, אך
 גימים אלה לא היה זמן להכניס ביומי המרהיב הזה, השאיפה היתה להגיע למקום מבטחים,
 אם כי לא ידעו היכן הוא. בדרך ראו את עיר סקאלה עולה בלהבות.
 כעודם נודדים ומחפשים מפלט, נחלקו בזרם אדיר של פליטים שבא לקראתם, הוצאה של
 פליצת הצבא הגרמני בסיבת קרובה. האנשים רצו בפראות ללא יכולת להעצר והאימה
 על פניהם. כך נוצר מצב שחלק מן הפליטים רצו בכיוון אחד, ואילו חלק אחר בכיוון
 לכיוון ההפוך. מרחוק התרומם ענן אבק ונמשעו הדי ירילנות.
 גויפולני בא בריצה וצעק אליהם.
 -הצילו עצמכם, הגרמנים באים!
 האנשים החלו לזרוק מזוודות, חבילות וכל מה שהקשה עליהם לרוץ. הקבוצה הקטנה
 של רידי סלבקוב השאירה את העגלה על הכביש והחל לרוץ אל גבעה שעמדה ממול.
 כאשר הגיעו למעלה על הגבעה נזכרה חברה אחת שהשאירה בעגלה מכתבים ותמונות
 של חבר שהיה מגויילם בצבא הפולני. היא חזרה בריצה כדי לקחת את החבילה.
 בבואם אל הגבעה מצאו בה שני הייליים פולנים שכובים בחעלה ובידם מכונת ירייה.
 הם ישבו בחוסר מעש. מרחוק שמעו את ארעש המאנקים המתקרבים. מרחוק ראו
 בית כפרי ורצו לשם כדי למצוא מחבוא. האיכר פתח לפניהם דלת קטנה כאסם
 ובו בוד קטן. שלושה עשרה איש נדחפו לשם בחוסר נשימה, בנו של האיכר סגר את
 המרתף במנעול. החברים היו מבוהלים. כשהחשיך הגיע האכר ובישר להם שאין
 רואים גרמנים בסביבה, רק משמרות של הצבא מסיירות בכביש הראשי.
 חברי הקבוצה נשארו ללון בבית האכר, כשהם שוכבים על מצע של קש שהכין להם האכר.
 הם הציעו לו להביא את עגלתם שנשארה בכביש וליקחת ממנה את המצרכים. האכר בקש
 עזרת שני אנשים, הקבלה הועלתה על הגבעה, האנשים הילקו ביניהם את המצרכים ואת
 השאר השאירו לאכר. עם שחר המשיכו לצעוד דרך השדות.

כאשר הגיעו לכפר קטן בשם אולינה, באו לידי החלטה שאין טעם להמשיך כי הגרמנים נמצאים בכל הסביבה. לכך החליטו לחזור לסלבקוב, שבה השאירו אמצעי קיום. אך חלק מן החברים החליט לפנות לקרקוב, נכנסו לביתו של אכר ובקשו מקום לגרוח בליילה. עם בקר נסרדו בנשיקות וחילקו ביניהם את שארית הכסף שהיה ברשותם. כל קבוצה הלכה לזריכה. האכרים שראו את מחנה הפרדה היו זרובשים.

אחרי נדודים והליכה בזריכים בודדות, הגיעה הקבוצה הקטנה של שרידי ~~הקבוצה~~ לסלבקוב, לכפר קטן סמוך לסלבקוב. נכנסו לביתו של אכר שעמו עמדו בקשרי מסחר. נחו בביתו והחליטו ששלושה חברים ביניהם בחורה ילכו לסלבקוב בלוייה האכר כדי לבדוק את המצב. לאחר שלא חזרו בזמן, נחלו לדאוג לגורלם. האכר חזר וסיפר שהגרמנים הוטפסו יהודים לעבודה כטיה ושולחים למקומות בלתי ידועים.

בסלבקוב היה גשר גדול שהצבא הפולני הרס במנוסתו. הגרמנים הקנו את הגשר. אך את זעמם הוציאו על יהודים. כל יהודי שחזר לקירו, תפסוהו, ירו בו ואת גופתו השליכו למים. כך סיפרו האכרים. שלושת החברים חזרו עייפים וחיוזרים מפתו, ומסרו שאין כל אפשרות לחזור לקבוצה. הכל נסדד ולא נותר דבר. התבואה, מארכים, דיהום, הלבשה, הכל נעלם. נשדות פגשו באכרים שהוציאו את תפוחי האדמה. בדרכתם חזרה פגשו גרמנים שעצרום וחשדו בהם שהם מרגלים ואף איימו לירות בהם. הם התחננו בפניהם ושכנעום שאינם מרגלים. כך הצליחו להגיע חזרה.

נערכה התייעצות בין החברים והחלט שאין טעם להמשיך יחד. כל אחד ימצא לו את דרכו. חלק החליט לחפש את בני המשפחה וחלק החליט לפנות לקרקוב. היוצאים לדרך הורידו את הכובעים, כדי שלא יחשדו בהם שהם יהודים, ודברו ביניהם רק פולנית.

שרידי סלבקוב התפזרו עד פני הדרכים, דרכי המלחמה.

מסוואה תל-יזחק
ארכיון
7.11.8

(1)

ימים ולילות בייפאן

עולם חדש נתגלה לפני אלה שהגיעו באנז'ה המטא היפאנית מוולדיבווסטוק לייפאן. עולם קטום, סגור, אקזוטי, בלתי ידוע. עולם טפתי. ירדה המועקה שרכבה על לבבות האנשים בזמן שהותם ברוסיה. איך עוקבים אחריך. אסטר לדרך באופן חפשי, המחד בעלם.

הקבוצה הראשונה בראשות דר' וורהמטיג הסליגה באנז'ה מטא יפאנית קטנה המשמשת גם לנזוסעים בקו מנג'וריה-ייפאן. הם היו הנזוסעים היחידים באנז'ה. המלחים היפאנים, נמרכי קומה, בריאים וזריזים, מדברים יפאנית ומליים בודדות באנגלית וברוסית. באנז'ה זו קיבלו זו הפעם הראשונה אחר הרבה זמן, לחם לבן. המלחים היפאנים התייחסו באדיבות והרשו לנזוסעים לצלות במטבח סולתניות חיות. מחלת הים פגעה בנזוסעים.

האנז'ה הגיעה לקוריאה. הנוף ססבי גבנרני, שדות מטתרעים למרחקים. עצים מטתמגים באופק.

רמאל בן נתן פתאר את הספגש הראשון עם הנוף האנוטי היפאני. לבמל באו חבורות של יפאנים ויפאניות ללנות מתנדבים לחזית הסינית. הבשים לנזוסות בשלוח ארוכות עשויות כסיביות מקופלים. על העורף תלוי תרמיל שבו מטתשעש התינוק. הגברים לבושים ברובם אירופית. חלק לבוש במעילים ארוכים, ורובם נועלים בעלי עץ שממיעים קולות במרחקים. כפגישתם זה עם זה הפרוצידורה מורכבת כאל. קידוח לאן טוה וחיילים ברכות עד לייפאן.

ילדי כתי הספר והסתדרויות הנזוער הסתדרו בסך ושרו שירים לאומיים. אף על האנז'ה הגיעו דגלים. ביד בל ילד היה דגל. הקהל חייע למורים - החיילים. האנז'ה שרקה והפליגה.

הנזוסעים היפאנים העלו עמחם לאנז'ה שפע של סירות. הטוב שחם הוא היקאקיי המפורטם שלדעת כלם הוא הטוב שצירות מעולמ.

תחילה חששו מן היפאנים, טמא דבקה בהם הפראות של אנטי המזרחאן מיד נרכחו שחם אדיבים ותרבותיים. ביניהם היו מלומדים, מהנדסים

ופקחים. היפאנים כיכדו את המליטים מכל הטוב שהיה ביניהם. לפגות ערב עמד יפאנים והתפללו. חגרו כתניהם באנז'ה, חבשו סגבעותיהם,

טרשו ידיהם השמימה והתפללו בעול רם וכהתלהבות.